

REFLEXIA VZÁJOMNÝCH VZŤAHOV RUSÍNSKEJ A UKRAJINSKEJ NÁRODNOSTNEJ MENŠINY V SLOVENSKEJ PERIODICKEJ TLAČI V ROKOCH 2008 – 2012

Reflection on Mutual Relationships between Ruthenian and Ukrainian Minority in Slovak Periodical Press in Years 2008 – 2012

Peter Kubinyi – Ján Višňovský

Abstrakt

Štúdia sa venuje zobrazovaniu vzájomných vzťahov rusínskej a ukrajinskej národnostnej menšiny vo vybraných tituloch v rokoch 2008 – 2012, ale vychádza aj z názorov odborníkov na túto problematiku získaných v súčasnosti. Cieľ skúmania spočíval v zistení, či bol obraz národnostných menšín v slovenských printových médiách v skúmaných rokoch 2008 až 2012 objektívny alebo nie, či žurnalisti informovali o všetkých národnostných menšinách rovnako, resp. niektorým vyčleňovali viac priestoru, prípadne o nich informovali inak než o ostatných národnostných menšinách. V uvádzanom časovom úseku nami sledované periodiká uverejnili sedem novinárskych prejavov o rusínskej národnostnej menšine, avšak ani jeden novinársky prejav o ukrajinskej národnostnej menšine. V tejto štúdii sme sa zamerali okrem iného aj na dôvody, prečo novinári venovali viac priestoru Rusínom než Ukrajincom žijúcim na Slovensku.

Kľúčové slová:

národnostná menšina, novinársky prejav, printové médiá, Rusíni, Ukrajinci

Abstract

The study aims to discuss the ways of portraying mutual relationships between Ruthenian and Ukrainian minority in selected titles of the press in 2008 – 2012, also taking into account the current scholarly opinions on the given matter. The main goal of the study is to find out whether these portrayals of minorities in Slovak print media in years 2008 – 2012 were objective or not, whether journalistic information about the given minorities was in any ways different than published information about other minorities. During the time period in question the selected periodicals published seven journalistic articles on the Ruthenian minority, but none journalistic information about the Ukrainian minority. Besides reflecting on different problems related to the topic, this study also aims to discuss the reasons why journalists paid much more attention to Ruthenians than Ukrainian people living in Slovakia.

Key words:

national minority, journalistic article, print media, Ruthenian, Ukrainians

1 Národnostné menšiny a ich porovnanie z hľadiska novinárskych prejavov uverejnených v printových médiách

Slovenská republika je z viacerých historických dôvodov krajinou s najväčším podielom národnostných menšín spomedzi všetkých štátov strednej Európy. „*K inej ako slovenskej národnosti sa hlási približne 14,2 percenta obyvateľstva, pričom ide o minority patriace k západoslovanskej, východoslovanskej, juhoslovanskej, ugrofínskej a germánskej, ale aj k*

novoindickej a semitskej skupine národov,¹ konštatuje sa v Správe o postavení a právach príslušníkov národnostných menšín za rok 2012 podľa čl. 4 ods. 1 bod 1. štatútu splnomocnenca vlády Slovenskej republiky pre národnostné menšiny, ktorú prerokovala a schválila Vláda Slovenskej republiky na svojom zasadnutí 16. októbra 2013. Táto rôznorodosť národnostných menšín na Slovensku prirodzene súvisí s výraznými jazykovými a kultúrnymi špecifikami.

Štatistický úrad SR zverejnil 29. februára 2012 výsledky Sčítania obyvateľov, domov a bytov z roku 2011. „*Sčítanie potvrdilo, že Slovensko je krajinou s pomerne vysokým stupňom národnostnej a náboženskej heterogenity*,“² uvádza sa vo výročnej správe Centra pre výskum etnicity a kultúry. K majoritnej, slovenskej národnosti, sa prihlásilo 80,7 % obyvateľov Slovenska. Podiel obyvateľov hlásiacich sa k majoritnej národnosti v porovnaní so sčítaniami v rokoch 1991 a 2001 klesol. Maďarskú národnosť si uviedlo 8,5 % obyvateľov, 2,0 % rómsku národnosť, 0,6 % českú a rusínsku národnosť, 0,1 % ukrajinskú, nemeckú a poľskú národnosť a menej ako 0,1 % obyvateľov sa hlásilo k chorvátskej, srbskej, ruskej, židovskej, moravskej a bulharskej národnosti. Avšak až 7,0 % obyvateľov patrilo do kategórie „nezistené.“

Sčítanie obyvateľov, domov a bytov z roku 2011 potvrdilo, že hoci maďarská národnostná menšina naďalej zostáva na Slovensku najväčšou, počet osôb hlásiacich sa k nej oproti sčítaniu z roku 2001 klesol o 62 061 obyvateľov. Ako konštatoval Štefan Šutaj, prvýkrát od sčítania obyvateľov v roku 1950 prišlo k poklesu absolútneho počtu obyvateľov maďarskej národnosti na Slovensku už pri sčítaní ľudu v roku 2001. Domnieva sa, že to spôsobil väčší prirodzený úbytok (natalita, úmrtnosť), zmiešané manželstvá a migračné procesy, ktoré sa prejavujú v prirodzenej asimilácii v prospech majoritného etnika.³

Druhou najpočetnejšou národnostnou menšinou zostali rovnako ako v dvoch predchádzajúcich sčítaniach obyvateľstva Rómovia. Hlásia sa k nim 105 738 obyvateľov (0,2 %) a rómčinu ako svoj materinský jazyk označilo 2,3 % obyvateľov. Rusínska národnostná menšina sa stala treťou najpočetnejšou národnostnou menšinou v Slovenskej republike: hlási sa k nej 33 482 obyvateľov a k rusínčine ako materinskému jazyku až 55 500 obyvateľov.

Najväčšou národnostnou menšinou na Slovensku je podľa posledného sčítania obyvateľstva z roku 2011 maďarská národnostná menšina, na druhom mieste je rómska národnostná menšina, o tretie miesto sa delia Rusíni s Čechmi, po nich nasledujú Ukrajinci, Nemci a Poliaci a poradie uzatvárajú Chorváti, Srbi, Rusi, Židia, Moravia a Bulhari.

V predchádzajúcich štúdiách, kde sme sa venovali obrazu národnostných menšín v printových médiách v rokoch 2008 až 2012,⁴ však toto poradie národnostných menšín nekorešpondovalo s ich poradím podľa toho, koľko priestoru im venovali médiá. Celkové poradie národnostných menšín vychádzajúce z počtu uverejnených novinárskych prejavov vo vybraných periodikách v skúmanom období bez zreteľa na to, či išlo o denníky, týždenníky alebo tituly s inou periodicitou vychádzania, bolo nasledovné: rómska národnostná menšina, maďarská národnostná menšina, židovská národnostná menšina, rusínska národnostná menšina, srbská národnostná menšina, česká

¹ *Správa o postavení a právach príslušníkov národnostných menšín za rok 2012*, rokovanie vlády 16. októbra 2013. [online]. [2016-03-26]. Dostupné na:

<<http://www.rokovania.sk/Rokovanie.aspx/BodRokovaniaDetail?idMaterial=22950>>.

² LAJČÁKOVÁ, J. a kol.: *Menšinová politika na Slovensku v roku 2012*. Bratislava : Centrum pre výskum etnicity a kultúry, 2013, s. 16.

³ ŠUTAJ, Š.: Maďarská menšina v slovenskej politike po roku 1989. In *Národnostná politika na Slovensku po roku 1989*. Prešov : Universum, 2005, s. 93-101.

⁴ Pozri: KUBINYI, P.: *Reflexia národnostných menšín v slovenskej periodickej tlači (2008 – 2012)*. In Otázky žurnalistiky, 2016, č. 3-4, s. 91-100. KUBINYI, P. – VIŠŇOVSKÝ, J.: Zobrazenie ukrajinskej národnostnej menšiny v slovenskej periodickej tlači v rokoch 2008 – 2012. In PAKHOMOVA, S. (ed.): *Communication Towards the Prosperity of the Slovakia-Ukraine Cross-Border Region (COPEU)*. Conference Proceedings from International Scientific Conference 7th April 2017. Uzhhorod : Uzhhorod National University Ukraine, 2017, s. 149-156.

národnostná menšina, národnostné menšiny všeobecne, chorvátska národnostná menšina a ruská národnostná menšina. Ukázalo sa teda, že novinári sa neriadia početnosťou národnostnej menšiny.

Skúmali sme tiež, či o všetkých národnostných menšinách informujú žurnalisti rovnako, alebo či sa ich novinárske prejavy líšia objektivitou podľa toho, o ktorej národnostnej menšine píšú. Vo všeobecnosti môžeme konštatovať, že sa národnostným menšinám zvyčajne nevenujú ako celku, ale vyberajú si prevažne jednotlivcov, ktorí sú pre nich niečím zaujímaví. Potvrďuje to aj fakt, že v celej skúmanej vzorke printových médií sme za päť rokov zaznamenali iba dva novinárske prejavy, ktoré sa národnostnými menšinami zaoberali ako celkami, analyzovali ich problémy, zameriavali sa na život celej národnostnej menšiny. Zvyšné novinárske prejavy vychádzali z politického diania na Slovensku, národnostné menšiny spomínali práve v súvislosti s týmto dianím, alebo sa venovali skupinám či jednotlivcom pochádzajúcim z radov národnostných menšín. Najvypuklejšie sa to prejavilo pri rómskej národnostnej menšine, kde v mnohých prípadoch bol klišé už samotný výber témy: chudoba, kriminalita, mnohodednosť... Pokiaľ ide o maďarskú národnostnú menšinu, vo väčšine prípadov sa jej žurnalisti venovali iba v súvislosti s politickým dianím. Za stereotypné pokladáme zobrazovanie židovskej národnostnej menšiny, pretože žurnalisti zväčša reflektovali jedincov, ktorí prežili holokaust a len zriedka sa zaoberali napríklad zvykmi či tradíciami tejto národnostnej menšiny. O ostatných národnostných menšinách informovali printové médiá v nami skúmanom období neutrálne (Chorváti) alebo pozitívne (Židia, Rusíni, Česi, Rusi).

Ak hovoríme o tematickom zobrazovaní národnostných menšín na Slovensku, predpokladali sme, a to nám potvrdil aj výskum, že žurnalisti sa pri informovaní o národnostných menšinách neriadia žiadnou koncepciou, o národnostných menšinách informujú živelne, od prípadu k prípadu, vyberajú si témy, ktoré buď súvisia s politickým dianím alebo im jednoducho pripadajú čitateľsky zaujímavé. Dospeli sme k záveru, že nepracujú s pojmom „národnostná menšina“, ale s pojmami „zaujímavé“, „šokujúce“, „výnimočné“, či „komické“. Je to na škodu veci, pretože práve hľadanie rozmanitosti, z ktorej sa skladá celok, slovenská spoločnosť, by mohlo pomôcť tak vzájomnému súžitiu majority a minorít, ako aj tematicky obohatiť slovenskú žurnalistiku.

Pokiaľ ide o metodiku výskumu národnostných menšín, jeho cieľom bolo poukázať, aký obraz národnostných menšín vytvárajú slovenské printové médiá. Zamerali sme sa na roky 2008 až 2012. Skúmali sme novinárske prejavy o národnostných menšinách v denníkoch *Hospodárske noviny*, *Nový Čas*, *Pravda*, *Plus jeden deň*, *SME*, v týždenníkoch *Život* a *Plus 7 dní*, v regionálnych denníkoch *Košický Korzár*, *Prešovský Korzár*, v regionálnom týždenníku *Castrum Novum* a v regionálnom dvojtýždenníku *Pokrok*.

So zreteľom na to, že išlo o veľmi rozsiahlu vzorku, a to z rozpätia rokov 2008 až 2012, pre potreby nášho ďalšieho výskumu sme vybrali roky 2008, 2010 a rok 2012. Odstupy medzi jednotlivými rokmi sme si zvolili s cieľom porovnať prípadnú zmenu vývoja skúmanej skutočnosti. Výber jednotlivých čísiel bol náhodný, aby sme dosiahli čo najväčšiu reprezentatívnosť výskumu. Jednotlivé výtlačky sme vybrali pomocou generátora náhodných čísiel. Za celé skúmané obdobie rokov 2008, 2010 a 2012 v generátore náhodne vybraných číslach sme zaznamenali 329 novinárskych prejavov o národnostných menšinách, pričom pre potreby tejto štúdie sme sa zamerali na prejavy o rusínskej a ukrajinskej národnostnej menšine.

2 Obraz rusínskej národnostnej menšiny v slovenských periodikách v rokoch 2008, 2010 a 2012

„*Renesancia rusínskej menšiny na Slovensku za posledných 20 rokov je predovšetkým reakciou na desaťročia zákazov,*“⁵ uviedol v osobnej komunikácii politológ Alexander Duleba a dodal, že až po roku 1989 sa ako slobodní občania môžu rozhodovať podľa vlastného svedomia a vedomia, čo v

⁵ Osobná komunikácia s Alexandrom Dulebom, riaditeľom Slovenskej spoločnosti pre zahraničnú politiku a predsedom Okrúhleho stola Rusínov Slovenska v rokoch 2013 – 2014. Bratislava, 8. novembra 2015.

minulosti možné nebolo. „*Ten, kto neposielal svoje deti do ukrajinskej školy, bol označovaný za zradcu a za politicky nespoľahlivého človeka. Z toho logicky vyplývalo, že len škola s ukrajinským vyučovacím jazykom bola dobrá a pokroková,*“⁶ napísal v roku 1967 historik Ivan Bajcura. Podľa slov Alexandra Dulebu, nanucovanie ukrajinskej identity po druhej svetovej vojne, vrátane zákazu gréckokatolíckej cirkvi, bolo nezmyselné sociálne a politické inžinierstvo.

Pri sčítaní ľudu v roku 2011 sa k rusínskej národnostnej menšine prihlásil takmer dvojnásobok ľudí v porovnaní so sčítaním ľudu v roku 1991. Alexander Duleba pritom poukazuje na skutočnosť, že nárast počtu obyvateľov hlásiacich sa k rusínskej národnosti je takmer priamo úmerný k poklesu počtu tých, ktorí sa hlásia k ukrajinskej národnosti. „*Ostatných 20 slobodných rokov prinieslo spravodlivosť, nápravu chýb a odpolitizovanie rusínskej otázky na Slovensku. Spor intelektuálnych elit v rámci rusínskej menšiny na Slovensku o tom, kto sme, Ukrajinci alebo Rusíni, bol aktuálny ešte v 90. rokoch. Za posledných 10 rokov tento spor vyhasína a stráca zmysel, lebo odpoveď na túto otázku prinášajú výsledky sčítania, odrážajúce rozhodovanie občanov.*“⁷

Lepšie pochopenie reflexie rusínskej národnostnej menšiny v nami skúmaných slovenských printových médiách v rokoch 2008 až 2012, si vyžaduje krátky historický exkurz. „*Kým ostatné európske národy si zažili svoje 'národné jari' pred viac než stopäťdesiatimi rokmi, Rusíni na Slovensku ju prežívajú až teraz,*“⁸ konštatoval Alexander Duleba. Už sa nehlásia k ukrajinskej národnosti, ale k – rusínskej. Názorne to vidíme na štatistických číslach. K rusínskej národnosti sa v roku 1991 hlásilo 17 197 obyvateľov Slovenska, v roku 2001 už 24 201 a v roku 2011 až 33 482 obyvateľov Slovenska. K rusínskemu jazyku ako materinskému jazyku sa v roku 1991 hlásilo 49 099 obyvateľov, v roku 2001 už 54 907 a v roku 2011 – 55 469 obyvateľov Slovenska. K pravoslávne mu vierovyznaniu sa v roku 1991 hlásilo 34 376 obyvateľov Slovenska, v roku 2001 – 50 363 a v roku 2011 menej – 49 133 obyvateľov Slovenska. Tých, ktorí sa hlásili ku gréckokatolíckemu vierovyznaniu, však pribudlo. V roku 1991 to bolo 178 733 obyvateľov Slovenska, v roku 2001 – 219 831 obyvateľov Slovenska a v roku 2011 – 206 871 ľudí. Môžeme konštatovať, že Rusíni sa pri sčítaní obyvateľstva v roku 2011 stali treťou najpočetnejšou národnostnou menšinou na Slovensku – po Maďaroch (458 467) a Rómoch (105 738). Prvý raz od vzniku samostatnej Slovenskej republiky ich oficiálne štatistiky zaznamenali viac než občanov Slovenska hlásiacich sa k českej národnosti. Zaznamenali najvyšší percentuálny nárast počtu spomedzi všetkých národností SR v porovnaní s predchádzajúcim sčítaním ľudu v roku 2001. Nárast počtu okrem Rusínov zaznamenali len občania hlásiaci sa k ruskej národnostnej menšine, rómskej národnostnej menšine, poľskej národnostnej menšine a srbskej národnostnej menšine, avšak ani v jednom prípade nebol tento nárast taký významný ako pri rusínskej národnostnej menšine. Naopak, všetky ostatné národnosti zaznamenali pri sčítaní ľudu v roku 2011 v porovnaní s rokom 2001 pokles vrátane slovenskej a maďarskej národnosti. Najväčší pokles zaznamenala ukrajinská národnostná menšina, až o 31 %.⁹

Podľa Alexandra Dulebu renesancia rusínskej národnostnej menšiny je výsledkom šiestich kľúčových faktorov, ktoré ovplyvnili vývin tejto národnosti za posledných dvadsať rokov. „*V prvom rade sú to demokratické a slobodné pomery na Slovensku, potom činnosť rusínskych organizácií, ďalej vznik profesionálnych rusínskych vzdelávacích a kultúrnych inštitúcií, prebudenie*

⁶ BAJCURA, I.: *Ukrajinská otázka v ČSSR*. Košice : Východoslovenské vydavateľstvo, 1967, s. 214.

⁷ DULEBA, A.: Rusíni: Rub a lice transformácie. In BÚTORA M. – BÚTOROVÁ Z. – KOLLÁR M. – MESEŽNIKOV, G. (eds.): *Odkiaľ a kam, 20 rokov samostatnosti*. Bratislava : Inštitút pre verejné otázky a Kalligram, 2013, s. 327-341.

⁸ Osobná komunikácia s Alexandrom Dulebom, riaditeľom Slovenskej spoločnosti pre zahraničnú politiku a predsedom Okrúhleho stola Rusínov Slovenska v rokoch 2013 – 2014. Bratislava, 8. novembra 2015.

⁹ DULEBA, A.: Rusíni: Rub a lice transformácie. In BÚTORA M. – BÚTOROVÁ Z. – KOLLÁR M. – MESEŽNIKOV, G. (eds.): *Odkiaľ a kam, 20 rokov samostatnosti*. Bratislava : Inštitút pre verejné otázky a Kalligram, 2013, s. 327-341.

záujmu mladej generácie Rusínov o vlastnú národnosť, zvýšený záujem majoritnej spoločnosti o Rusínov a tiež informačná kampaň pred sčítaním obyvateľstva v roku 2011.“¹⁰

V nami skúmanom období rokov 2008 až 2012 sme vo vybraných slovenských printových médiách zaznamenali sedem novinárskych prejavov, ktoré sa týkali rusínskej národnostnej menšiny. Konštatujeme, že všetkých sedem novinárskych prejavov publikovaných v štyroch periodikách sme hodnotili ako pozitívne. Z analýzy nami zaznamenaných novinárskych prejavov vyplýva, že žurnalisti sa o rusínsku národnostnú menšinu síce zaujímali, mapovali jej problémy, čitateľom približovali jej kultúru, informovali o nej pozitívne, nestretli sme sa však s novinárskymi žánrami publicistiky emocionálneho typu, ktoré by túto národnostnú menšinu zobrazovali beletristicky, bez ktorých si „vzájomné zoznamovanie sa“, aké v osobnej komunikácii uvádzal Alexander Duleba, ťažko možno predstaviť.

3 Obraz ukrajinskej národnostnej menšiny v slovenských periodikách v rokoch 2008, 2010 a 2012

Oproti prvej Česko-Slovenskej republike, ktorá uznávala iba päť národnostných menšín, ich v súčasnosti na Slovensku máme trinásť. Po roku 1989 pribudla rómska, rusínska, moravská, bulharská a židovská národnostná menšina, po vzniku samostatnej Slovenskej republiky ďalšie tri – chorvátska, ruská a srbská národnostná menšina.

„Prvá Česko-Slovenská republika definovala národnostné menšiny ako skupiny ľudí s odlišným jazykom a kultúrou, ktoré sa dostali do Česko-Slovenska zo susedných štátov,“¹¹ uviedol v osobnej komunikácii Kálmán Petöcz a dodal, že rovnako sa formovali aj iné národnostné menšiny v Európe. Prvými národnostnými menšinami v Česko-Slovensku sa teda stali Nemci, Poliáci, Maďari, Ukrajinci a Rusíni. To, že boli súčasťou štátu, bolo zakotvené nielen v zákonodarstve, ale prejavovalo sa to aj inak, napríklad tým, že text na vtedajších bankovkách bol uverejnený nielen v češtine a slovenčine, ale aj v jazykoch týchto národnostných menšín. Tradíciou sa to premietlo do socialistického zákonodarstva, do Ústavného zákona č. 144/1968 Zb. z 27. októbra 1968 o postavení národností v Československej socialistickej republike, podľa ktorého sa zabezpečujú maďarskej, nemeckej, poľskej a ukrajinskej (rusínskej) národnosti možnosti a prostriedky na všestranný rozvoj.¹²

Počet obyvateľov Slovenska sa za posledných sto rokov takmer zdvojnásobil. Ako uvádza časopis Slovenská štatistika a demografia, v roku 1900 žilo na dnešnom území Slovenska 3 324 000 obyvateľov. Po skončení druhej svetovej vojny, v roku 1945, bol počet obyvateľov takmer totožný s rokom 1900 – 3 327 000 obyvateľov. V roku 1991 však už na Slovensku žilo 5 274 000 obyvateľov a pri poslednom Sčítaní obyvateľov, domov a bytov z roku 2011 – 5 379 000 obyvateľov.¹³ Skladba národnostných menšín na Slovensku však zaznamenala niekoľko zmien.

V Správe o postavení a právach príslušníkov národnostných menšín za rok 2012 je uvedené, že počet obyvateľov hlásiaci sa k ukrajinskej národnostnej menšine v roku 1980 dosahoval 36 850 obyvateľov (0,7 %), v roku 1991 len 13 281 obyvateľov (0,3 %) a v roku 2001 už iba 10 814

¹⁰ DULEBA, A.: Rusíni: Rub a lice transformácie. In BÚTORA M. – BÚTOROVÁ Z. – KOLLÁR M. – MESEŽNIKOV, G. (eds.): *Odkiaľ a kam, 20 rokov samostatnosti*. Bratislava : Inštitút pre verejné otázky a Kalligram, 2013, s. 327-341.

¹¹ Osobná komunikácia s Kálmánom Petöczom, expertom Rady vlády SR pre ľudské práva, národnostné menšiny a rodovú rovnosť. Bratislava, 9. októbra 2014.

¹² Ústavný zákon č. 144/1968 Zb. z 27. októbra 1968 o postavení národností v ČSSR. [online]. [2017-10-29] Dostupné na: <http://dediserver.eu/hosting/ethnodoc/data/CS19682710_2.pdf>.

¹³ PODMANICKÁ, Z.: *Skončil sa projekt sčítanie obyvateľov, domov a bytov 2011*. In Slovenská štatistika a demografia, 2014, roč. 24, č. 3, s. 20.

obyvateľov (0,2 %). Naopak, počet príslušníkov rusínskej národnostnej menšiny sa zvýšil: v roku 1991 sa k nej hlásilo 17 197 obyvateľov (0,3 %) a v roku 2001 už 24 201 obyvateľov (0,4 %).¹⁴

Podľa slov Kálmána Petöcza, dôvodov, prečo dochádza k zmenám v štruktúre národnostných menšín v porovnaní s predchádzajúcimi sčítaniami obyvateľstva, je hneď niekoľko. Ako uviedol, pokiaľ ide o Rusínov, je známe, že pred sčítaním ľudu v roku 2011 robili niektoré ich spolky aktívnu kampaň, aby sa hlásili ku svojej národnosti, a to aj mladá generácia, ktorá akoby znova objavovala svoje korene. Aj vďaka tejto kampani sú Rusíni, podľa jeho názoru, jediní z tradičných národnostných menších, ktorých počet sa zvýšil. To potvrdzuje aj Jarmila Lajčáková, keď uviedla: „K nárastu došlo v prípade rusínskej menšiny ... čo zástupcovia Rusínov pripisujú aj rozsiahlej informačnej kampani pred sčítaním obyvateľov.“¹⁵

Ak si premietneme túto skutočnosť do výsledkov našej práce o reflexii národnostných menšín v slovenských printových médiách v rokoch 2008 – 2012, môžeme konštatovať, že sme v skúmanom období nezaznamenali ani jeden novinársky prejav o piatich národnostných menšinách žijúcich na Slovensku: o Bulharoch, Moravanoch, Nemcoch, Poliakoch a tou poslednou boli práve Ukrajinci. Do popredia sa dostala rusínska národnostná menšina na úkor ukrajinskej, ktorá bola v centre pozornosti v minulosti.

Ako v osobnej komunikácii uviedol Pavol Bogdan, člen Výboru pre národnostné menšiny a etnické skupiny Rady vlády SR pre ľudské práva, národnostné menšiny a rodovú rovnosť, ak počty obyvateľov hlásiacich sa k ukrajinskej a rusínskej národnostnej menšine z posledných dvoch sčítaní obyvateľov Slovenska zrátame, zistíme, že sú približne rovnaké. „Iba sa 'prelievajú' z jednej národnostnej menšiny do druhej. Nie sú to dve národnostné menšiny, ale – jedna, hoci niektorí sa hlásia k Ukrajincom a iní k Rusínom. Môže za to administratívne rozhodnutie pri sčítaní ľudu v roku 2001, keď sa Rusíni a Ukrajinci zrazu ocitli v dvoch kolónkach, hoci pred rokom 1991 boli iba v jednej. Napriek tomu, že federálny zákon po vzniku Slovenskej republiky zanikol, toto administratívne rozhodnutie spred roku 1991 zostalo v platnosti, aj keď sme proti tomu protestovali. Ukrajinci aj Rusíni sú príslušníkmi tej istej národnostnej menšiny, na východnom Slovensku hovoria rovnakým nárečím, vyznávajú rovnaké náboženské viery,“¹⁶ uviedol.

„Napriek tomu, že vyvíjame väčšiu aktivitu ako súčasná rusínska národnostná menšina, spomeniem napríklad podujatia ako Slávnosti kultúry Rusínov – Ukrajincov na Slovensku, ktoré už majú za sebou 63 ročníkov, prípadne festival duchovnej piesne v Snine Makovická struna, ktorá má za sebou 45 ročníkov, novinári v súčasnosti hľadajú iné témy,“¹⁷ konštatoval. Podľa jeho slov, poloha, v akej sa prezentujú Rusíni, pre novinárov prítlačivá je. „Stavajú sa do polohy trpiteľov, prenasledovaných tvrdiac, že ich neutláčal štát, ale – Ukrajinci. A to 'téma' pre média určite je,“¹⁸ povedal. „Žiaľ, negatívne sa to prejavuje aj pokiaľ ide o kultúrne podujatia: Rusíni si napríklad

¹⁴ *Správa o postavení a právach príslušníkov národnostných menšín za rok 2012*, rokovanie vlády 16. októbra 2013. [online]. [2016-03-26]. Dostupné na: <<http://www.rokovania.sk/Rokovanie.aspx/BodRokovaniaDetail?idMaterial=22950>>.

¹⁵ LAJČÁKOVÁ, J. a kol.: *Menšinová politika na Slovensku v roku 2012*. Bratislava : Centrum pre výskum etnicity a kultúry, 2013, s. 1.

¹⁶ Osobná komunikácia s Pavlom Bogdanom, podpredsedom Ústrednej rady Zväzu Rusínov – Ukrajincov Slovenskej republiky a členom Výboru pre národnostné menšiny a etnické skupiny Rady vlády SR pre ľudské práva, národnostné menšiny a rodovú rovnosť. Bratislava, 2. októbra 2017.

¹⁷ Osobná komunikácia s Pavlom Bogdanom, podpredsedom Ústrednej rady Zväzu Rusínov – Ukrajincov Slovenskej republiky a členom Výboru pre národnostné menšiny a etnické skupiny Rady vlády SR pre ľudské práva, národnostné menšiny a rodovú rovnosť. Bratislava, 2. októbra 2017.

¹⁸ Osobná komunikácia s Pavlom Bogdanom, podpredsedom Ústrednej rady Zväzu Rusínov – Ukrajincov Slovenskej republiky a členom Výboru pre národnostné menšiny a etnické skupiny Rady vlády SR pre ľudské práva, národnostné menšiny a rodovú rovnosť. Bratislava, 2. októbra 2017.

zorganizovali veľmi podobný festival vo Svidníku ako máme my už roky a navyše v tom istom amfiteátri. Novinárov takéto informácie mätú, nevyznajú sa v tom, nerozumejú tomu.“¹⁹

Predpokladáme, že pre žurnalistov je málo zrozumiteľný aj názov organizácie združujúcej ukrajinskú národnostnú menšinu na Slovensku – Zväzu Rusínov a Ukrajincov Slovenskej republiky, pretože v názve inštitúcie ukrajinskej národnostnej menšiny nachádzajú aj odvolávku na Rusínov, ktorých už vnímajú ako inú národnostnú menšinu. „Ak budeme vychádzať z jazyka, môžeme dokonca tvrdiť, že Ukrajinci boli kedysi Rusíni. Je to veľmi ťažko vysvetliteľné, pretože slovenčina nemá terminológiu, ktorou by sme to mohli objasniť. My sa odvolávame na Kyjevskú Rus, tvrdíme, že naši predkovia hovorili 'rusky', ale nemáme tým na mysli kodifikovaný ruský jazyk. To všetko, samozrejme, vyvoláva ďalšie nedorozumenia a nepochopenie zo strany majoritného obyvateľstva, a teda aj novinárov,“²⁰ vysvetľuje Pavol Bogdan a dodáva, že záujem novinárov o akcie ich organizácie, hoci o nich médiá vopred informujú, je minimálny. „O Ukrajine sa uverejňujú prevažne negatívne informácie a sústavne sa vytvára atmosféra, ktorá túto krajinu a jej obyvateľov ukazuje v negatívnom svetle. S tým súvisí aj zánik ukrajinských škôl na Slovensku, štát ich nemal záujem dofinancovať, zostali nám iba dve a rusínske školy nevznikli. Zostal nám tu teda akýsi rusínizmus, ktorý nemá oporu ani v školstve ani v kultúre. A kým my riešime tieto spory, náš národnostný život postupne zaniká,“²¹ dodal na záver.

Iný názor na dôvody, prečo novinári informujú menej o ukrajinskej národnostnej menšine než o rusínskej národnostnej menšine, má Alena Kotvanová, riaditeľka kancelárie Úradu splnomocnenca vlády Slovenskej republiky pre národnostné menšiny: „Jedným z faktorov tohto stavu môže byť aj skutočnosť, že niektoré národnostné menšiny na Slovensku, ako sú napríklad Rómovia, Židia či Rusíni, nemajú svoju domovskú krajinu. Myslím si, že práve príslušníci takýchto národnostných menšín môžu byť pre novinárov zaujímavejší. Existuje predpoklad, že o tie národnostné menšiny, ktoré domovskú krajinu majú (napríklad Ukrajinci, Maďari, Česi, Poliaci...), sa zaujímajú a pomáhajú im práve tieto krajiny,“²² uvádza.

Na otázku, či sú Rusíni a Ukrajinci príslušníkmi jednej alebo dvoch národnostných menšín, ako to naznačil Pavol Bogdan, odpovedala: „Jednoznačne ide o dve národnostné menšiny: ukrajinskú a rusínsku národnostnú menšinu na Slovensku. Tento problém sa usiloval riešiť aj Úrad splnomocnenca vlády Slovenskej republiky pre národnostné menšiny. Vytvorili sme platformu, aby sa predstavitelia týchto národnostných menšín mohli stretávať, diskutovať, aby sa odstránili napäté vzťahy medzi nimi. Žiaľ, musím konštatovať, že platforma nebola veľmi úspešná. Určite by pomohlo odosobniť sa od rozporov týkajúcich sa napríklad pretrvávajúcich označení organizácii nekorešpondujúcich s aktuálnym stavom a tieto veci uzavrieť. Je to starý spor, mladým však už veľa nehovorí. Ukrajinci sa musia jasne definovať, aby boli pre väčšinovú spoločnosť jasne čitateľní. Práve synergia spoločných aktivít zameraných na často jednu a tú istú cieľovú skupinu môže byť pozitívnym momentom reflektovaným aj zo strany médií.“²³

¹⁹ Osobná komunikácia s Pavlom Bogdanom, podpredsedom Ústrednej rady Zväzu Rusínov – Ukrajincov Slovenskej republiky a členom Výboru pre národnostné menšiny a etnické skupiny Rady vlády SR pre ľudské práva, národnostné menšiny a rodovú rovnosť. Bratislava, 2. októbra 2017.

²⁰ Osobná komunikácia s Pavlom Bogdanom, podpredsedom Ústrednej rady Zväzu Rusínov – Ukrajincov Slovenskej republiky a členom Výboru pre národnostné menšiny a etnické skupiny Rady vlády SR pre ľudské práva, národnostné menšiny a rodovú rovnosť. Bratislava, 2. októbra 2017.

²¹ Osobná komunikácia s Pavlom Bogdanom, podpredsedom Ústrednej rady Zväzu Rusínov – Ukrajincov Slovenskej republiky a členom Výboru pre národnostné menšiny a etnické skupiny Rady vlády SR pre ľudské práva, národnostné menšiny a rodovú rovnosť. Bratislava, 2. októbra 2017.

²² Osobná komunikácia s Alenou Kotvanovou, riaditeľkou kancelárie Úradu splnomocnenca vlády Slovenskej republiky pre národnostné menšiny. Bratislava 2. októbra 2017.

²³ Osobná komunikácia s Alenou Kotvanovou, riaditeľkou kancelárie Úradu splnomocnenca vlády Slovenskej republiky pre národnostné menšiny. Bratislava 2. októbra 2017.

4 Záver

V rokoch 2008 až 2012 denníky *Hospodárske noviny*, *Nový Čas*, *Pravda*, *Plus jeden deň*, *SME*, týždenníky *Život* a *Plus 7 dní*, regionálne denníky *Košický Korzár*, *Prešovský Korzár*, týždenník *Castrum Novum* a dvojtýždenník *Pokrok* uverejnili sedem novinárskych prejavov o rusínskej národnostnej menšine, avšak ani jeden novinársky prejav o ukrajinskej národnostnej menšine. V štúdiu sme poukázali na najzávažnejšie dôvody, prečo novinári venovali viac priestoru Rusínom než Ukrajincom žijúcim na Slovensku.

Aj keď Alena Kotvanová konštatuje, že médiá sú podnikateľské subjekty ako akékoľvek iné a mali by postupovať spoločensky zodpovedne, a to aj v oblasti informovania o národnostných menšinách, ukazuje sa, že v nami skúmaných médiách to neplatilo paušálne.²⁴

Ako sme už uviedli, vychádzajúc z výsledkov výskumu printových médií v rokoch 2008 – 2012, žurnalisti sa pri informovaní o národnostných menšinách neriadia žiadnou koncepciou, o národnostných menšinách informujú živelne, od prípadu k prípadu, vyberajú si témy, ktoré buď súvisia s politickým dianím alebo im jednoducho pripadajú čitateľsky zaujímavé. Výber témy teda nesúvisí s priamym záujmom o národnostné menšiny, ale podlieha skôr autorskému zámeru žurnalistu, ktorý chce za každú cenu informovať tak, aby bol jeho novinársky prejav čítaný, aby čitateľov zaujal. A ukázalo sa, že spory či nedoriešené otázky vo vnútri jednotlivých národnostných menšín pre nich zaujímavé nie sú. Naopak, podľa nášho názoru, sa témam s takýmto obsahom zámerne vyhýbajú, nepokladajú za potrebné o nich informovať čitateľskú verejnosť.

Literatúra a pramene:

- BAJCURA, I.: *Ukrajinská otázka v ČSSR*. Košice : Východoslovenské vydavateľstvo, 1967. 214 s.
- DULEBA, A.: Rusíni: Rub a líce transformácie. In BÚTORA M. – BÚTOROVÁ Z. – KOLLÁR M. – MESEŽNIKOV, G. (eds.): *Odkiaľ a kam, 20 rokov samostatnosti*. Bratislava : Inštitút pre verejné otázky a Kalligram, 2013, s. 327-343. ISBN 978-80-89345-42-7
- KUBINYI, P.: *Reflexia národnostných menšín v slovenskej periodickej tlači (2008 – 2012)*. In *Otázky žurnalistiky*, 2016, č. 3-4, s. 91-100. ISSN 0322-7049.
- KUBINYI, P. – VIŠŇOVSKÝ, J.: Zobrazenie ukrajinskej národnostnej menšiny v slovenskej periodickej tlači v rokoch 2008 – 2012. In PAKHOMOVA, S. (ed.): *Communication Towards the Prosperity of the Slovakia-Ukraine Cross-Border Region (COPELU)*. Conference Proceedings from International Scientific Conference 7th April 2017. Uzhhorod : Uzhhorod National University Ukraine, 2017, s. 149-156. ISBN 978-617-7333-36-3.
- LAJČÁKOVÁ, J. a kol.: *Menšinová politika na Slovensku v roku 2012*. Bratislava : Centrum pre výskum etnicity a kultúry, 2013. 140 s. ISBN 978-80-970-711-5-8.
- MINÁRIKOVÁ, J.: Potenciál regionálnych médií. In PAKHOMOVA, S. (ed.): *Communication Towards the Prosperity of the Slovakia-Ukraine Cross-Border Region (COPELU)*. Conference Proceedings from International Scientific Conference 7th April 2017. Uzhhorod : Uzhhorod National University Ukraine, 2017, s. 212-225. ISBN 978-617-7333-36-3.
- Osobná komunikácia s Alenou Kotvanovou, riaditeľkou kancelárie Úradu splnomocnenca vlády Slovenskej republiky pre národnostné menšiny. Bratislava 2. októbra 2017.
- Osobná komunikácia s Alexandrom Dulebom, riaditeľom Slovenskej spoločnosti pre zahraničnú politiku a predsedom Okrúhleho stola Rusínov Slovenska v rokoch 2013 – 2014. Bratislava, 8. novembra 2015.
- Osobná komunikácia s Kálmánom Petöczom, expertom Rady vlády SR pre ľudské práva, národnostné menšiny a rodovú rovnosť. Bratislava, 9. októbra 2014.

²⁴ Osobná komunikácia s Alenou Kotvanovou, riaditeľkou kancelárie Úradu splnomocnenca vlády Slovenskej republiky pre národnostné menšiny. Bratislava 2. októbra 2017.

Osobná komunikácia s Pavlom Bogdanom, podpredsedom Ústrednej rady Zväzu Rusínov – Ukrajincov Slovenskej republiky a členom Výboru pre národnostné menšiny a etnické skupiny Rady vlády SR pre ľudské práva, národnostné menšiny a rodovú rovnosť. Bratislava, 2. októbra 2017.

PODMANICKÁ, Z.: *Skončil sa projekt sčítanie obyvateľov, domov a bytov 2011*. In Slovenská štatistika a demografia, 2014, roč. 24, č. 3, s. 12-24. ISSN 1339-6854.

Správa o postavení a právach príslušníkov národnostných menšín za rok 2012, rokovanie vlády 16. októbra 2013. [online]. [2016-03-26]. Dostupné na: <<http://www.rokovania.sk/Rokovanie.aspx/BodRokovaniaDetail?idMaterial=22950>>.

ŠUTAJ, Š.: Maďarská menšina v slovenskej politike po roku 1989. In *Národnostná politika na Slovensku po roku 1989*. Prešov : Universum, 2005, s. 93-101. ISBN 80-89046-30-4.

Ústavný zákon č. 144/1968 Zb. z 27. októbra 1968 o postavení národností v ČSSR. [online]. [2017-10-29] Dostupné na: <http://dediserver.eu/hosting/ethnodoc/data/CS19682710_2.pdf>.

Analyzované vydania titulov *Hospodárske noviny*, *Nový Čas*, *Pravda*, *Plus jeden deň*, *SME*, *Život*, *Plus 7 dní*, *Košický Korzár*, *Prešovský Korzár*, *Castrum Novum* a *Pokrok*.

Kontaktné údaje:

Mgr. Peter Kubinyi, PhD.

Katedra žurnalistiky

Filozofická fakulta

Univerzity Komenského v Bratislave

Štúrova 9

814 99 Bratislava 16

SLOVENSKÁ REPUBLIKA

pkubinyi@yahoo.com

doc. PhDr. Ján Višňovský, PhD.

Katedra masmediálnej komunikácie

Fakulta masmediálnej komunikácie

Univerzita sv. Cyrila a Metoda v Trnave

Námestie J. Herdu 2

917 01 Trnava

SLOVENSKÁ REPUBLIKA

jan.visnovsky@ucm.sk